

Civils i militars a la Catalunya de la guerra de Successió. La problemàtica dels allotjaments de tropes, 1706-1713

ANTONIO ESPINO LÓPEZ*

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

La nostra intenció en el present article ha estat comprovar com la problemàtica dels allotjaments de tropes, una qüestió tan candent en la Catalunya del segle XVII com sabem, lluny de superar-se en el transcurs de la guerra de Successió d'Espanya, es va agreujar fins i tot, tenint en compte el volum de tropes que van circular pel Principat aquells infausts anys. L'administració de l'arxiduc Carles (Carles III) no va saber tractar aquesta problemàtica, com altres administracions abans tampoc van poder fer-ho, la qual cosa demostra, a més, que ens trobem davant d'una constant pròpia del (mal) funcionament habitual de la logística dels exèrcits de l'Antic Règim.

Paraules clau: Guerra de Successió, Administració austracista, segle XVIII, Allotjaments de tropes, Catalunya.

Resumen

Nuestra intención en el presente artículo ha sido comprobar cómo la problemática de los alojamientos de tropas, una cuestión tan candente en la

* Hem pogut realitzar aquesta aportació gràcies a l'ajuda rebuda per part del Ministeri de Ciència i Innovació en l'any 2011: «Fronteras, guerra e identidades. La formación de identidades y contraidentidades en la Cataluña moderna y la creación de una nueva frontera», HAR 2011-24426.

Cataluña del siglo XVII como sabemos, lejos de superarse en el transcurso de la guerra de Sucesión de España, se agravó incluso, teniendo en cuenta el volumen de tropas que circularon por el Principado aquellos aciagos años. La administración del archiduque Carlos (Carlos III) no supo atajar dicha problemática, como otras administraciones antes tampoco pudieron hacerlo, lo que demuestra, además, que nos hallamos ante una constante propia del (mal) funcionamiento habitual de la logística de los ejércitos del Antiguo Régimen.

Palabras clave: Guerra de Sucesión, Administración austracista, siglo XVIII, Alojamientos de tropas, Cataluña.

Abstract

Our intention in this article has been to see how the problem of lodging of troops, a matter which caused many problems in the seventeenth century Catalonia as we know, it was not a problem solved during the War of Succession in Spain. Given the number of troops that were circulated by the Principality those difficult years, the problem was growing. The administration of Archduke Charles (Charles III) failed to eliminate this problem, as other administrations before either could do, which further demonstrates that we have with a constant characteristic of the (bad) functioning logistics regular armies of the Old Regime.

Keywords: War of Succession, Administration austracista, Eighteenth-century, lodging troops, “Spanish” = War of Spanish Succession, Catalonia.

En la present comunicació ens proposem analitzar la problemàtica de la sempre difícil relació entre civils i militars en el transcurs de la guerra de Successió. Els allotjaments de tropes¹ que, com sabem, van tenir un

1. Algunas referencias bibliográficas sobre la cuestión dels allotjaments de tropes a Antonio ESPINO, «Ejército y sociedad en la Cataluña del Antiguo Régimen: el problema de los alojamientos 1653-1689», *Historia Social*, 7 (1990), pp. 19-38 i IDEM, “Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697,

paper clau en els esdeveniments del 1640,² i que, posteriorment, serien una qüestió no resolta pels Àustries que portaria a la revolta dels Gorretes (1687-1689),³ d'una gran repercussió en tots els sentits, encara a les darreries del segle XVII, amb el virrei Hesse-Darmstadt, van perdurar com l'única solució per mantenir les tropes estacionades al Principat quan des de la cort no hi enviaven mitjans econòmics suficients per fer-ho. Com veurem, no ja Felip V a les Corts de 1701-1702, sinó que, en la pràctica, Carles III després de les de 1705-1706 tampoc trobarien cap solució. Per tant, ens centrarem especialment en les dificultats trobades per l'administració de Carles III a l'hora d'allotjar les tropes aliades en el Principat, les reaccions de la població camperola i les seves queixes, però també la progressiva política aterridora de les autoritats borbòniques a les comarques catalanes (i frontereres d'Aragó i València) ocupades militarment. Una realitat, aquesta darrera, que ajuda a entendre millor la resistència final catalana el 1713-1714.

Les principals fonts emprades, a més dels Dietaris del Consell de Cent i de la Diputació del General, inclouran les memòries i dietaris personals així com els lligalls de la secció Estat de l'Arxiu Històric Nacional (Ma-

Monografias Manuscrits, núm. 5, 1999. En els darrers anys deuriem afegir-se especialment Davide MAFFI, «Alloggiamenti militari e comunità locale: Pavia e il suo contado nel '600», *Annali di Storia Pavesa*, XXVII (1999), pp. 325-338; Mario RIZZO, *Alloggiamenti militari e riforme fiscali nella Lombardia spagnola tra Cinque e Seicento*, Unicopoli, Milà, 2001; J.-P. RORIVE, *Les misères de la guerre sous le Roi-Soleil*, LUP, Lieja, 2000; C. Desplat, ed., *Les villageois face à la guerre XIVe-XVIIIe. Siècle*, PUM, Toulouse, 2002; Amèlia BUONO, *Esercito, istituzioni, territorio. Alloggiamenti militari e «case herme» nello Stato di Milano secoli XVI e XVII*, FUP, Florència, 2009; i Valentina FAVARÒ, «Sugli alloggiamenti militari in Sicilia tra cinque e seicento: alcuni riflessioni», *Mediterranea. Ricerche storiche*, 7 (2010), pp. 459-478.

2. Sobre els allotjaments de tropes foranes a Catalunya des de les darreries del segle XV, vegeu Joan CARRIÓ ARUMI, «Catalunya en l'estructura militar de la monarquia hispànica 1556-1640: tres aspectes: les fortificacions, els soldats i els allotjaments», tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 2008, pp. 345-447. Els problemes causats pel allotjament de les tropes franco-catalanes a la dècada de 1640 a *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, Anys 1644 a 1656*, vol. VI, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2000, a les pp. 683-685, queixes de 1644 i a les pp. 934-947, queixes de 1646-1648.

drid), de la secció Generalitat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, així com dels arxius comarcals de les Terres de l'Ebre i de l'Alt Camp.

1. L'administració de Carles III i el manteniment d'un problema

La guerra de Successió també va ser un conflicte en el que, com era més que habitual a l'època, el pes de la conflagració va caure sobre la població del territori on es desenvolupaven les accions militars, sense importar massa la naturalesa dels exèrcits implicats: amics o enemics. Aquesta circumstància portà, en la nostra opinió, a un cert marge de desencís entre la població catalana.

La qüestió dels allotjaments va ser abordada a inicis del regnat de Felip V, per exemple el 8 d'octubre de 1701, quan a diverses consultes fetes pels diputats, la resposta era que a les Corts convocades pel nou monarca Borbó seria un dels temes que hauria de tractar-se. El 16 de febrer de 1702, la manera de pressionar al respecte, com ja s'havia fet a la segona meitat del segle XVII, va consistir en recordar que els pobles que encara patien els allotjaments difícilment podrien participar en el pagament del donatiu voluntari votat a les Corts de 1701-1702, «A més de què sa magestat en lo sòlio quant se li féu la oferta de dit donatiu fou servit honrar al Principat ab lo alvío total del allotjament, ab què voluntàriament servia lo Principat a sa magestat».⁴ El 1704, el virrei Velasco assegurava que els catalans devien ja 27.363 doblons de dit

3. Al respecte, Jaume DANTÍ, *Aixecaments populars als Països Catalans, 1687-1693*, Curial, Barcelona, 1990, i, darrerament, Eduard PUIG BORDERA, "Intervenció reial i resistència institucional: el control polític de la Diputació del General de Catalunya i del Consell de Cent de Barcelona 1654-1705", tesi doctoral inèdita, UPF, Barcelona, 2011 i Antoni SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, PUV, València, 2011.

4. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, Any 1701 a 1713*, vol. X, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2007, pp. 39, 99. Aquells dies, almenys Sudanell va queixar-se per haver de pagar una contribució pels allotjaments i una altra pel donatiu voluntari fet al rei. *Ibidem*, p. 202.

donatiu, de manera que les tropes del rei malvivien ara que ja no podien ser mantingudes pels naturals, que, en la seva opinió buscaven «la debilidad de nuestras fuerzas».⁵ El 1705, mentre els austriacistes anaven ocupant Catalunya, les tropes fidels a l'Arxiduc van allotjar-se seguint paràmetres que anys abans havien molestat molt als catalans. Per exemple, en el cas de Tortosa, a les darreries de setembre el coronel Josep Nebot va demanar l'allotjament de dos-cents dels seus homes, «Y com en lo estat present nos puga negar la ciutat a alojar los dits homens que segons diu son soldats de Rey», el cas és que van acollir a tres capitans, quatre tinents, cinc alferessos y quatre sergents, entre l'oficialitat, canviant aquests cada tres dies de casa. Diferent serà el tracte demanat pel mateix Nebot, el qual exigirà una casa ben acondicionada i un parell de cavalls pel seu servei, a més de cobrar dos pesos diaris en atenció a què encara no disposava de sou pagat pel rei. Els consellers tortosins deliberaren que mai la ciutat havia pagat res en concepte d'aliments a governadors i oficials del rei ni «en temps de les guerres passades com en després», però farien una excepció amb el coronel Nebot perquè havia arribat governant les armes de Carles III i li concediren la casa que demanava i el servei d'una «viuda o altra persona que li guise», li pagarien el dos pesos demanats, però especificaren que els cobraria «en menuts; y ques procure que lo que es fa per a dit coronel no se haja de fer en qualsevol altre cabo ni oficial de guerra». També acceptaren subministrar palla per a quaranta-cinc cavalls que entraren amb els dos-cents homes. Un tracte com aquell, tan generós, no podia ser deixat de banda, de manera que el 19 d'octubre reclamaren a Tortosa l'allotjament d'altres tres-cents homes del regiment de coronel Nebot...⁶ I el 1706, el cas de Valls pot servir-nos també d'exemple dels extraordinaris mals de cap que portaven les tropes, fins i tot les pròpies. El 8 d'abril arribaren a Valls 1.740 oficials i soldats de diferents regiments

5. Arxiu Històric Nacional (AHN), Estat, lligall 466, virrei Velasco al marquès de Ribas, 3/IX/1704.

6. Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre (ACTE), Tortosa, Deliberacions, vol. 94, 1705-1706, 28/IX/1705, 4-19/X/1705.

anglesos i neerlandesos, amb 450 cavalcadures pel transport de sis canons i cinquanta carros amb bales, pólvora i demés pertrets de guerra, així com cinc-cents bagatgers que tenien cura del transport; estigueren allotjats en dita localitat des del 8 al 19 d'abril; el 16 d'abril, i fins el 20 del mateix mes, arribaren altres vuit-cents anglesos del regiment del general Wills, amb 450 mules i altres tants bagatgers, i portaven també cinquanta carros de munició i altres subministres. El cost de tot plegat va ser de 1.430 lliures; tanmateix, una part d'aquests diners es quedaren a Valls perquè els seus habitants oferiren una sèrie de serveis a les tropes o bé van vendre gra a l'exèrcit. Un dels jurats, Joan Segarra, allotjà al príncep Enric de Darmstadt durant quatre dies i la despesa, que cobraria de la ciutat, va ser de dinou lliures i quatre sous, mentre que els divuit soldats i criats que l'acompanyaven gastaren només tretze lliures i disset sous en els mateixos dies.⁷

Tenint en compte exemples com aquests no és d'estranyar que la problemàtica que ens ocupa fos tractada a les Corts de 1705-1706 en les que, com assenyala Antoni Simon, a escala política els catalans, al menys els austriacistes, van aconseguir algunes de les seves reivindicacions des del 1652: en primer lloc, la regulació dels allotjaments de tropes, evitant l'estacionament dels soldats en cases de particulars, on sempre hi havia abusos, passant aquests a estar aquarterats en espais habilitats a l'efecte i dependents dels oficials del rei; també es va regular en el sentit d'evitar el lliurament de vitualles, llenya, palla, etc., i altres serveis (bagatges) gratuïts per part dels paisans a petició dels oficials de l'exèrcit reial. Però, com veurem més endavant, una cosa és la legislació i una altra les lògiques bèl·liques, implacables, sobretot quan manquen els recursos econòmics necessaris per fer la guerra: a Catalunya, tropes aliades i, fins i tot, del país, tindrien comportaments que vulnerarien la legislació sobre els allotjaments i les contribucions de guerra.⁸

7. Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (ACAC), Fons municipal de Valls, Serveis militars, allotjament i subministraments 1700-1737, doc. 2, «Memorial de tot lo gastat ab diners donats a differents y a propis enviats ab ordes... señor Príncipe Enrich de Armestad...», 17/VI/1706.

8. Jon Arrieta, citat per J. Albareda, comenta que l'austriacisme també pot contemplar-se «como lo que pudo ser y no fue, como la no realización de un conjunto de pretensiones

Que la guerra és una mala cosa, òbviament és un lloc comú. Molts dietaris de l'època no deixen lloc a les dubtes: ja per terres gironines, la retirada de les tropes borbòniques, després del setge de Barcelona de 1706, va causar maldecaps de tot tipus; el testimoni deixat pel mossèn de Sant Martí de Boada (Baix Empordà) en els llibres sacramentals ens diu que els soldats «no trobant ningú espatllaren las portas de las Iglesias y de las casas y robaren tot lo que.ls agradà y entre altres cosas tots los llibres, papers que los camps y camins del circuit ne anaven plens [...] perquè tot lo que era paper blanch se.n feyen rosas als sombreros».⁹ Aleix Ribalta, pagès de Palau d'Anglesola, en el pla d'Urgell, va veure amb terror l'avanç de l'exèrcit borbònic «que venien ab lo ànimo de degollar fins a les criatures, a no haver entercedit la Reyna, que era de Saboya y era mare del Rey D. Fernando. Als primers de juliol se despoblà tota esta terra; les eres eren totes paradas; als pondres lo sol marxà lo poble tot junt».¹⁰ I segons el testimoni de Francesc Gelat, «Lo estrago que [h]an fet los del duch d'Enjou en València i per la terra que an tornada cobrar se diu que·s llàstima».¹¹ Un altre testimoni, en aquest cas de Joan de la Fàbrega, pagès de Cererols (Súria), introdueix una informació força interessant: comentant l'arribada de les tropes borbòniques després de la caiguda d'Aragó diu:

I entraren els francesos per Catalunya, venint de Balaguer, anant cremant i robant esglésies. I arribaren fins a Cervera, que eren botiflers, i una gran partida saquejà tota la Plana d'Urgell i la Segarra. I, quan hagueren

después de toda una trayectoria de guerra, sufrimiento, exilio y sacrificio por una causa». Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España 1700-1714*, Crítica, Barcelona, 2010, p. 184.

9. Citat per Josep PELLA I FORGES, *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883, p. 738.

10. Dietari d'Aleix Ribalta editat per Antoni BACH I RIU, «Crónica de la Guerra de Successió a les terres de Lleida, escrita per un pagès de Palau d'Anglesola», *Ilerda*, 44 (1983), pp. 171-187, cita a p. 174.

11. Antoni SIMON I TARRÉS, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Curial, Barcelona, 1993, p. 83. Per exemple, al front del Nord, el duc de Noailles, la campanya de 1707, repartí les seves tropes en allotjament de la següent manera: a Peralada estava instal·lat el quartell general amb dos batallons d'infanteria; a Figueres, tres batallons

prou robat, se'n baixaren a assetjar la ciutat de Lleida i la bateren fortament [...] L'any 1708, tornà l'armada del rei Felip i es posà prop de Cervera. I allí passaren tota la campanya els francesos, saquejant i cremant viles i llocs per la Segarra, fins a Ponts, Guissona, Ivorra i Vicfred. I els nostres també saquejaren molts llocs, fins arribar queixes al rei. I així passaren tota la campanya fins que els francesos es retiraren a l'altra part del Segre.¹²

«I els nostres també saquejaren». Aquesta frase no pot passar-nos desapercebuda. De fet, i com ja s'ha dit, era una situació bastant típica a les guerres de l'època moderna. Segons el testimoni de Patllari Ombravella, sacerdot del Santuari del Collell (Pla de l'Estany), les tropes austriacistes anaven pels pobles dient «'Som blau de fam, vinga pa, vi y carn', ab la ira a la boca y la amanassa a las mans, no reparaven en fer mal y desviar donas casadas y doncellas si los tenían paraules fins que enviaven cartes incògnitas de desafio y composit al qui coneixian tenia diner».¹³ Algunes informacions que arribaven als borbònics avalen aquesta idea. Des del

d'infanteria i tres esquadres de dragons; a Castelló d'Empúries, dos batallons d'infanteria i tres esquadres de dragons; a Vilabertran, tres batallons d'infanteria; a Cabanes, quatre esquadrons de cavalleria; a Sant Pere Pescador tres-cents infants, cent cavalls i un batalló de miquelets; a Navata, Llers i la Jonquera un regiment de les milícies del Rosselló a cada poble; a Alfar, Tour de Molins, Sta. Llogaia i Borrassà, tres batallons de miquelets i a Vilanova de la Muga, una companyia de catalans refugiats amb alguns oficials com don Juan Menz y don Pedro Vico. AHN, Estat, lligall 320-2, Noailles al ministre Grimaldo, Peralada, 10-31/VII/1707. Un any més tard, a l'abril de 1708, era el coronel austriacista Nebot amb cent homes del seu regiment els qui buscaven menjar en aquests mateixos pobles. AHN, Estat, lligall 337, don Domenico Recco a Grimaldo, Roses, 17-21/IV/1708.

12. Joan FÀBREGA DE CEREROLS, *Llibre de coses que han succeït a Catalunya, dignes de ser notades, i en altres parts del món. Crònica d'un pagès català dels segles XVII i XVIII*, versió d'A. Fàbrega i introducció de Marc Torras, CEB i Ajuntament de Súria, Manresa, 1999, pp. 52-53.

13. Editat per Lluís G. CONSTANS, «Una crònica inèdita de la Guerra de Sucesión en Gerona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 5 (1950), pp. 73-112, cita a la p. 95.

seu observatori a la fortalesa de Roses, el seu governador, Domenico Recco, assenyalava com les tropes portugueses, que s'havien enfrontat amb la població del Camp de Tarragona al desembre de 1707, cap a l'abril de 1708 un grup de dos-cents d'ells van barallar-se amb els paisans de Sant Celoni, van morir dos soldats i en van quedar tres de ferits. A Argentona, el 14 d'abril, un soldat alemany va robar una gallina i quan l'amo va sortir per queixar-se va rebre una coltellada amb una baioneta; el fill del difunt, armat amb un punyal, va perseguir els soldats i en va matar dos abans que intervingués la gent del poble. A Tarragona, l'allotjament de la guarnició anglesa havia obligat a treure gent del raval del mar per ocupar les seves cases, de manera que quan atrapaven algun soldat robant als horts el mataven. A Camprodon, uns miquelets van prendre bestiar al·legant que eren ordres del coronel Nebot, però els paisans, organitzats en sometent, els van fer retornar els animals dient que ells no coneixien al tal Nebot. La guarnició de Girona, amb quatre-cents portuguesos entre altres forces, «[...] viven con tanta miseria que se ven obligados a pedir en público limosna para mantenerse», assegurava Recco.¹⁴ Els mateixos diputats recolliren algunes queixes a l'abril de 1707, quan a les localitats de Collbató, Altafulla y Pierola arribaren algunes partides de cavalleria amb ordres de ser assistides només amb pa i ordi pels cavalls, «y que havent-se allotjat la dita cavalleria en dits paratges en execució de dit ordre los soldats fan donar per los paysans menjar y bèurer, axí per ells com per los cavalls, executant encara dits soldats algunas altres vecsacions contra dits paysans [...]».¹⁵ Altres testimonis, de setembre de 1707, parlen d'excessos en l'allotjament de tropes regulars, com els 131 dragons del tinent general F. González de Santa Cruz a Sant Feliu de Pallerols on, no contents amb l'allotjament segons constitucions disposat, «se han los soldados posat a robar [i] matar gallinas, bestiar de llana, y otras animals, y

14. AHN, Estat, lligall 312, don Domenico Recco a Grimaldo, Roses, 23/I/1708. AHN, Estat, lligall 337, don Domenico Recco a Grimaldo, Roses, 17-21/IV/1708 i 3-10-27/V/1708.

15. *Dietaris de la Generalitat*, X, p. 776.

ab gran desman donás de bastonadas als habitants, perpetrar altres delictes, demanar composicions de dinés; ço es lo tinent coronel una dobla quiscún die y així los demás [...]». A més, i com va passar a Peralada amb el tinent coronel Alexandre Nebot, l'oficial demanava una casa ben parada pel seu allotjament. Als veïns de Sant Feliu de Pallerols, com va ocórrer tantes vegades a la segona meitat del segle XVII, els mortificava, sobretot, que cap responsable, en aquest cas el secretari del rei R. Vilana Perlas, no hagués fet cap cas de les seves queixes.¹⁶ I al desembre de 1707, el Figueró es queixava del trànsit pel poble de dos-cents homes de cavalleria, quan també havien passat pel mateix indret dues companyies de portuguesos feia pocs dies. Com que era un poble petit, hi havia cases que allotjaven divuit i vint homes, i tots estaven abocats a la ruïna si continuava l'allotjament.¹⁷ Al febrer de 1708, es van produir excessos en les demandes fetes pels oficials de l'exèrcit reial a les vegueries d'Agramunt i Urgell i sotsvegueria del Pallars, quan, fins i tot, a Bellpuig, quan no van voler concedir el que reclamaven les tropes, els veïns van ser tractats de «gavatxos y malafectos». Sobretot, les queixes venien quan els oficials de Carles III reclamaven als pobles no sols els seus manteniments en forma de menjar, sinó també els seus sous (com va passar a Sanahuja, Pons, Guissona o Torà). En Tremp, el coronel Shover i la seva plana major tenien casa posada a expenses del comú i gastaven trenta-dos rals castellans diaris en el seu sosteniment. En tots els casos, hi van haver diverses maneres d'extorsió per a que els pobles paguessin aquestes contribucions il·legals.¹⁸ Un cas extrem sembla ser el de Tàrraga: els seus veïns, esgotats per tants anys de guerra i després de ser saquejada pel enemic, van haver d'allotjar des del febrer de 1708 un regiment de dragons, menys una companyia, donant cada dia al coronel quaranta rals diaris i la llenya i llum necessaris,

16. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Generalitat, Dietaris, reg. 106, ff. 32 i 54. *Dietaris de la Generalitat*, X, pp. 2159 i 2172.

17. *Dietaris de la Generalitat*, X, pàg. 2178.

18. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 106, f. 122, 27/II/1708. *Dietaris de la Generalitat*, X, pp. 880-881.

al tinent coronel cinc lliures de moltó i cinc càrregues de llenya al dia, al sargent major cinc lliures de moltó i a la resta d'oficials de cada companyia sis lliures i mitja de moltó al dia, a més de la resta del necessari, i a les tropes tot lo necessari per esmorzar, sopar i dinar. A més havien d'anar a cercar la palla pels cavalls de vegades molt lluny, quan perdien molt de temps, i no podien treballar a les seves terres. Però, a més, que el rei donés el pa de munició diari no era cap alleugeriment, «perquè lo han de anar a cercar a Cervera ab sos carros y cavalcadures y després de haverlo portat ningun paisà ha vist en sa casa per son alivio dit pa de monició, perquè los soldats lo donan a los cavalls...» i després obligaven als naturals a donar-los del seu pa, de millor qualitat s'entén. Quan s'havia intentat acabar amb aquest tipus d'allotjament donant a cada soldat un ral al dia, les tropes obligaven a la població a continuar donant-los tot l'anterior, al·legant que necessitaven els diners per altres despeses com adobar les sabates, netejar la roba, comprar tabac, etc. El resultat de tot plegat era que una tercera part de la població de Tàrrrega havia marxat del terme perquè no podien mantenir-se ells i dos o tres soldats per casa. La situació s'agreujava perquè ara la gent del poble que quedava havia de mantenir totes les tropes, incrementant el cost del servei, i aquestes aprofitaven les cases buides per fer llenya amb les portes, finestres i, fins i tot, amb les bigues del sostre, amb perill de pèrdua de la casa.¹⁹ I un altre exemple ens el proporciona Tortosa. El 1707, el 8 de maig els consellers es queixaven de què gairebé totes les cases de la ciutat, menys les dels exceptuats per l'allotjament, estaven plenes d'oficials de la proveiduria i pagaduria de l'exèrcit, així com de soldats i mossos dels trens d'artilleria i carruatge. S'havia cedit al general Jones, governador de la plaça, l'hospital pels anglesos malalts (i potser per la resta de les tropes d'aquesta nacionalitat també), mentre que s'habilitava a la ciutat un quarter per a les tropes neerlandeses i portugueses. Els bagatgers catalans i portuguesos que els acompanyaven havien tallat pel seu compte la civada i començaven a fer

19. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 106, f. 136-1º.

el mateix amb el blat, però de tal manera que han fet malbé els camps i han desaprofitat bona part dels grans que s'havien emportat. Els tortosins també van escriure a diversos oficials, com el portuguès marquès de la Mina, reclamant-l'hi que controlessin les seves tropes. I el 13 de maig de 1708, de nou en carta a Carles III, els tortosins es queixaven de la seva pobresa a causa de les despeses que ocasionava la guerra, no només pel bloqueig de les tropes de Felip V, sinó també per millorar les defenses de la plaça i donar menjar a la seva guarnició, i fins i tot cedir grans al comte d'Uhlefeld pel pa de munició de les tropes de Carles III (quatre-centes quarteres). Es queixaven especialment dels excessos que en els darrers mesos havien comès efectius de la cavalleria del rei, que havien anat a la zona a buscar farratge pels seus cavalls amenaçant-los que ells mateixos els tallarien si no els els proporcionaven. I si bé els compraven el farratge per ordre del rei, el cas és que el preu que pagaven era molt reduït, tenint que fer el paisà tot l'esforç de tallar-lo i transportar-lo on es trobava la cavalleria allotjada, pagant la ciutat tres sous per cada quintar tallat als paisans perquè la feina els sortís a compte (i quan es consumien cinc-cents quintars diaris).²⁰

La situació va obligar a Carles III a prendre mesures que explicava en carta al Consell de Cent, que s'havia queixat, el setembre de 1708:

He mandado expedir reales despachos míos a todos los comandantes de las naciones de que se compone este ejército, por los quales se les ha ponderado lo mucho que conviene se experimente la major quietud y que para ello zelen con toda vigilancia en contener los soldados, odian-do practiquen el menor desorden [...],

però també va recomanar als Consellers que «[...] os desvaleréys en alentar los naturales a que procuren en lo possible despreciar con la

20. ACTE, Lletres trameses, vol. 43, 1706-1708, Tortosa a Carles III, 8/V/1707 i 13/V/1708.

tol·lerancia aquellos acontecimientos que suele contraer la guerra [...]».²¹ Ja al desembre de 1707, una ambaixada conjunta dels consellers, diputats de Catalunya i del Braç Militar va exposar davant el rei tot un seguit de queixes: excessius privilegis militars per a determinades persones, que comportaven exempcions com les d'allotjar tropes; préstec de diners sense demanar interessos, divent-se al present la major part dels mateixos; a més

Han fatigado el pays con te[r]relloneros que por redimir un dinero crecido número de ellos, se atrasaron las fortificaciones. En los continuos sometenes ha sucedido lo mesmo, sin provecho de las plaças, ni resguardo del pays. Y en los regimiento subrogados en lugar de sometenes, paga la provincia el cumplimiento de lo offrecido, y lo effectivo de los soldados se reduce a muy poco número.

També s'havien cedit per l'exèrcit diversos subministraments que no s'havien pagat encara, deixant algunes persones sense res per menjar o sembrar, una actuació que els proveïdors del rei, de vegades amb el concurs de les mateixes tropes, també havien protagonitzat, «[...] y con este motivo no se libraron de saqueos diferentes villas y lugares». A més, els allotjaments de les tropes s'estaven fent sense ordre, abusant dels pobles, i sobretot, «Lastima no poco a los comunes quando con reales insinuaciones les expresa vuestra magestad la falta de medios para la asistencia de las tropas». En definitiva, una situació molt dolenta que l'enemic s'encarregava de fer encara pitjor després de la seva victòria a Almansa.²² Per això no estranya que el pagès de Santa Susanna, Francesc Gelat, en un moment de desesperació el 1707, digués el següent: «Al fin Deú vulla donar la corona de Espania a lo qui tòquia peraquè se puga conseguir pau

21. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. XXVI, 1707-1709, IMH, Barcelona, 1973, pp. 114 i 234-236. ACA, Generalitat, Dietaris, reg. 107, f. 200

22. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. XXVI, pp. 210-213. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La guerra de Successió i els setges de Barcelona 1697-1714*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1999, pp. 236-244.

i quietut, que altrament las cosas que van passant sols apar que nostres pacats o demànan». ²³ Però aquesta angúnia també la patia la mateixa Barcelona. Per exemple, el juny de 1708, la Ciutat al·legava davant Carles III que tenia uns dèbits per valor de 178.883 lliures a causa de la compra de subministres per a la mateixa Ciutat Comtal i les tropes del rei, i «Amás de las quantiosas referidas sumas a cuya satisfación no puede faltar la Ciudad, se halla deudora a la Tabla de los comunes depósitos en más de quatro cientos sesenta mil escudos [...]», i per això no podia fer front als 198.400 rals reclamats pel monarca des de desembre de 1707 per pagar algunes despeses de guerra. ²⁴

De fet, en el Consell de Guerra tingut el 20 de juliol de 1708, ja es van tractar com a temes clau la col·laboració del catalans amb les tropes de l'Arxiduc, acusant directament a «las perjudiciales noticias que introduce en los pueblos para entibiarlos la malicia francesa», i procurar en la mesura del possible que no decaigués la causa austriacista a Catalunya, sobretot quan es va produir la sortida de l'Arxiduc del Principat el 1711. ²⁵ En qualsevol cas, a partir de 1709, les coses anirien encara pitjor a Catalunya. Per exemple, a Vic les tropes de l'Arxiduc que anaren a recollir grans per la guarnició de Barcelona van ser atacades per la multitud, que deien que els havien «engañado y que les querían [h]azer morir de hambre». A la part d'Olot, el comte de la Atalaya va haver de mobilitzar fins a cinc-cents homes, portuguesos, del seu regiment per anar a fer pagar unes contribucions, però les gents de la zona s'amotinaren i impediren que pogués fer-ho. ²⁶ Potser per circumstàncies com aquestes, a l'octubre

23. SIMON I TARRÉS, *Pagesos, capellans*, p. 83.

24. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. XXVI, pp. 222-225.

25. Virginia LEÓN SANZ, «La Guerra de Sucesión española a través de los Consejos de Estado y Guerra del Archiduque Carlos de Austria», tesi doctoral inèdita, Universidad Complutense de Madrid, 1988, pp. 843-846. Alguns excessos comesos per les tropes austriacistes en determinats pobles Cambrils, Tona, la Figuera, la Bisbal en pp. 857-866.

26. AHN, Estat, lligall 369, Louvignies, governador de Lleida, a Grimaldo, Lleida, 13-27/II/1709.

de 1709, el mariscal Starhemberg, que tenia la seva cavalleria allotjada al Camp de Tarragona i al Penedès, mentre buscava deixar guarnició a Balaguer tot l'hivern, va cedir gra als pobles de l'Urgell perquè poguessin sembrar davant la carestia que patien.²⁷ Però és interessant constatar també algunes idees en el si dels consells d'Estat i Guerra de l'Arxiduc: l'enviat anglès, Stanhope, reclamava per a la campanya de 1710 a Castella, tot recordant el que havia passat el 1706, que si es dubtava de la fidelitat d'algun dels pobles castellans conquerits «será preciso si alguno faltase mandarle quemar, pues con semejante demostración sin duda se aterrorizarán los demás», i, d'altra banda, també es podrien agafar alguns notables de dits pobles, dues o tres persones, com a ostatges que responguessin de qualsevol acció comesa contra els interessos del rei Carles. Tanmateix, l'Arxiduc sempre va mantenir-se en postures molt més conciliadores i pacificadores.²⁸

De totes maneres, la situació al Principat seria cada vegada més difícil per la població des de la campanya de 1711. Si bé l'administració de Carles III intentà reconduir la situació dels allotjaments de tropes, reduint els abusos de les tropes –al febrer, el coronel Sobías es queixava que després de les noves ordres els seus homes rebien divuit diners diaris i els pobles ja no volien cedir ni el que marcaven les Constitucions, quan els oficials havien de mantenir-se només amb el pa de munició, però el cas és que hi havia hagut alguns abusos a Sant Celoni i Santa Maria de Palautordera²⁹ – el que no podia era controlar, lògicament, el comportament de les tropes borbòniques. Per exemple, a Solsona. El principal encarregat de la logística de les tropes de Felip V al front del Segre, marquès de Valdecañas, va rebre un memorial dels veïns de Solsona

27. AHN, Estat, lligall 361/35, coronel Vallejo a Grimaldo, Lleida, 19/X/1709.

28. LEÓN SANZ, "La guerra de Sucesión", pp. 856-857.

29. AHN, Estat, llibre 995, coronel F. Sobías a la Junta de Guerra de l'Arxiduc, Sant Celoni, 21/II/1711 i Junta de Guerra de Carles III, 27/II/1711. El 19 de gener de 1711, després de ser informat, Carles III «havia ordenat a tots los generals mantinguessen las tropas en la mayor y més recta disciplina militar y obediència». Vegeu, *Dietaris de la Generalitat*, X, 2007, p. 1082.

que li explicaven com el 5 de març de 1771 havia arribat a la seva ciutat el mariscal de camp, don Enrique Crafton, el qual, una vegada havia agafat com a presos als cinc cònsols que havien sortit per a donar-li la benvinguda a la localitat, els va proposar evitar el seu saqueig a canvi del pagament de dos mil dobles; després de negociar una estona, la demanda va reduir-se a sis-centes dobles per a Crafton i altres vint-i-cinc pel sergent major que portava la negociació. De totes maneres, Crafton romangué a Solsona amb les seves tropes fins el 24 de març, gastant amb tanta desmesura com si l'allotjament hagués durat dos mesos. A més, els homes de Crafton van començar a destrossar les cases que es trobaven buides per fer llenya amb les portes, finestres i demés fustes de les construccions. El problema era que les cases estaven no abandonades, sinó amb els seus ocupants habituals absents de Solsona pel comportament de les tropes. Fins i tot, amb l'excusa que amb les campanes de la ciutat havien fet senyals a les tropes austriacistes, Crafton aconseguí que els cònsols paguessin altres cent cinquanta dobles per conservar les seves campanes. L'abús continuava fent-se donar blat i ordi per a ells i les seves cavalcadures (Solsona va lliurar dues-centes vuitanta quarteres de blat i ordi i tres-centes de civada), que venien a alguns paisans, i els soldats tornaven a demanar més virtualles als patrons de les cases que els allotjaven. També volien cobrar en metàl·lic (demanaven mil lliures) tota la carn que deien que haurien d'haver rebut i que a Solsona no van trobar, bàsicament perquè als pobles de l'entorn tothom es negava a portar bestiar a la ciutat, i també volien confiscar els béns dels veïns absents acusant-los de rebels. Al poble de Pons, Crafton va fer-se pagar dos-cents doblons i dues-centes seixanta quarteres de blat i la mateixa quantitat de civada. Valdecañas no estava entusiasmat amb aquell comportament, ja que eren els pobles els que havien de mantenir el millor possible a les tropes de Felip V i no volia ni la seva indisposició ni que estiguessin arruïnats per les extorsions d'alguns oficials. De fet, en una carta al ministre Grimaldo del mateix mes de març, Valdecañas es queixava de què si no havia obtingut més gra de molts pobles era a causa de que els destacaments borbònica només es dedicaren a fer diners amb

la composición del trigo y cebada que pedían a los lugares, como ha sucedido en la Conca de Tremp y en Pons y sucederá siempre por lo poco que se atiende a la obligación del rey para la conservación de sus tropas, punto irremediable mientras no se hiciera ejemplares que puedan escarmentar a otros.³⁰

També al juliol de 1711, el coronel Vallejo reconeixia al ministre Grimaldo, com al mes de març les tropes de Felip V havien arribat per allotjar-se a la zona de Cervera, Tàrraga, Verdú, Guimerà, Arbeca, Bellpuig, Agramunt, Sanahuja i Guissona, i com que no havia prou oficials per dirigir els allotjaments, cadascú va fer el que va voler, demanant massa segons les possibilitats de cada lloc, de manera que

al fin acabaron con los lugares, despechando los vecinos, y los obligaron a abandonar sus casas y irse a vivir al país enemigo, á donde han aumentado el número a sus migueletes y reducido a todo Cataluña al maior extremo de su obstinación contra nosotros; pues sin que sea de ponderación, de ocho partes de vesinos que hallamos en los lugares, no ai [h]oy la una. Las tropas con el mismo deshorden desperdiciaron en un día, lo que les habría subsistido en muchos, y quedaron después tan mal como los mismos paisanos [...].

El coronel Vallejo continuava explicant com va intentar obligar als soldats, mitjançant alguns dels seus oficials, a que no tallessin els farratges abans del mes de maig, perquè poguessin créixer una mica més i els poguessin mantenir durant més temps, però va sortir tot el contrari, no només van menjar-se i destrossaren les collites, sinó que els soldats ficaven les cavalcadures en els mateixos sembrats. Quan no van ser els soldats els qui segaven els grans, els batien i els venien pel seu compte als pobles, de manera que cap a l'agost, el coronel Vallejo creia que ningú podria mantenir-se a la zona, que era un dels temors del marquès de Valdecañas. També assenyalava Vallejo, com els aliats havien portat al general Wetzel

30. AHN, Estat, lligall 399, marquès de Valdecañas a Grimaldo, Prats de Rei, 26/III/1711.

a Tarragona ja que els seus homes, uns mil, mentre treballaven en la millora de les fortificacions de la plaça, menjarien els grans i farratges del Penedès i Conca de Barberà, impedint que els borbònics poguessin menjar en aquelles terres, i reservant la resta del Penedès, el pla de Barcelona, la plana de Vic i el Lluçanès per poder mantenir-se la resta de la campanya.³¹

Preocupat per la deriva que prenia aquella situació, el ministre Grimaldo sol·licità informació al tesorer Nicolás de Hinojosa sobre el que havia ocorregut aquell any amb els allotjaments de les tropes de Felip V. El panorama era desolador. Segons Hinojosa, «Las heredades que han podido alcanzar a quatro o seis oras de los campamentos han ido taladas las más poniendo fuego y arruinando las caserías y otras poblaciones». «Para descubrir grano en las casas, iglesias y pueblos se les ha tolerado, sino mandado, que rompiendo paredes y suelos examinasen lo que se podía encontrar; esta licencia puede mui bien considerar que efectos causaría en unos espíritus ya feroces e impíos». Era notori el nombre de gent que venia en altres llocs les robes i mobiliari de les cases que els soldats havien assaltat, sent constant el flux de venedors que anaven als campaments i fins allà portaven fins i tot els llits i els arcons de les cases saquejades. Assegura que ha escoltat extensament

el sentimiento de que han padecido muchas mujeres» y explica el cas d'un home distingit del país, afecte a la causa del rei (s'entén, Felip V), que fou a guiar un destacament de farratgers, deixant sa casa, i al tornar es va trobar amb que «alguna persona de su casa experimentó un fatal atropellamiento: no digo a V.S. su nombre por la decencia.

També s'havien profanat moltes esglésies i s'havien fet robatoris i altres sacrilegis sense que ningú de moment hagués intentat posar remei a tots aquells excessos, amb càstigs immediats pels soldats saquejadors, però Hinojosa temia que si se practicava «con este rigor la disciplina se podría temer, si acaso provocaría a deserción las tropas más copiosa de lo que la

31. AHN, Estat, lligall 397, José Vallejo a Grimaldo, Corella 19/VII/1711.

executan, pues en la cercanía del enemigo depende la fidelidad del soldado de la mal segura guía de su albedrío». El seu dictamen final és aterridor: «Todas las tropas componen una nación de escandalosos, porque todos roban, violentan y son ynzendiarios, pero si algunos se distinguen algo (o a lo menos no ser tan osados) son los españoles, a quienes me ha parecido hacer esta justicia...». Després del seu escrit, recollit pel maquè de Valdecañas, seguía un resum dels llocs pillats aquells mesos: Sant Pere de Mirambell, Dusfort i Sant Vicens de Conill foren totalment pillats i les seves esglésies arrasades. En Sanahuja no només robaren a l'església sinó que violaren algunes dones. «Lo mismo sucedió en las villas de Torà, Castellfollit e Iborra, i en esta despojaron una imagen mui milagrosa de nuestra señora». Havien robat les esglésies, «llevado los basos sagrados y arrojado por el suelo la reserva y robado también todas las campanas» de pobles com Pujalt, la Manresana, Llot, la Guàrdia, Aleny, la Molsosa, Enfesta, Prades, Pinós, Ardèvol, Calonge de Segarra, la Fortesa, Segur, Portell, Ferran, Claret...³² No hem trobat cap indici de què es prengué cap mesura per castigar a ningú després que un informe com aquest arribés a la Cort de Felip V.

L'exèrcit borbònic haurà de recórrer a l'ús dels treballadors (bagatgers i terrelloners) proporcionats pels pobles i altres recursos per fer la guerra, però els abusos habituals van fer que molta gent fos molt reticent a l'hora de facilitar-los. Una solució va ser retenir els jurats dels pobles per poder obtenir dits serveis, però el que estaven aconseguint amb tot plegat era que els catalans continuessin molt obstinats contra Felip V, que molts fugissin de casa seva i molt altres «van tomando las armas aumentándose los migueletes y sometenes».³³ Però la manca de pagues entre les tropes

32. AHN, Estat, lligall 411-1, marquès de Valdecañas a Grimaldo, Calaf, 12/X/1711.

33. AHN, Estat, lligall 397, don Josep d'Alòs a Grimaldo, Calaf, 22-27-29/IX/1711. AHN, Estat, lligall 411-2, marquès de Castelar al marquès de Mejorada, Calaf, 8/X/1711. El gener de 1713, el comte de Fiennes retenia fins a trenta jurats de pobles de l'Empordà que en la seva opinió no havien enviat suficients treballadors per millorar les fortificacions de Roses i Cadaqués. AHN, Estat, lligall 427, Juan de Marquina, governador de Roses, a Grimaldo, 26/I/1713.

austriacistes també va marcar molt la seva estratègia a la campanya de 1712. Per exemple, quan per Ceba Grimaldi, informant al ministre Grimaldo, tot el moviment del contrari cap l'Empordà no li semblava que tingués ànim d'atacar cap plaça, com Girona o Roses, sinó més aviat «guardar los forrages de su propio país y para hacer comer a las tropas no habiendo tenido paga alguna en todo el invierno».³⁴

Els mals de cap continuaren els següents mesos tant per la banda dels borbònics com del costat dels austriacistes,³⁵ però amb la retirada d'anglesos, holandesos i portuguesos del front català a causa de les negociacions de pau que culminarien a Utrecht l'any 1713, els consellers, els diputats i els membres del Braç Militar van fer ambaixada conjunta davant l'emperadriu governadora, el 23 de novembre de 1712, criticant els excessos i desordres de les tropes reials a Catalunya:

Està estrechada Catalunya a las plaças de Barcelona, Tarragona, Hostalric, Cardona y Berga, y lo pays sobran se reduceix a la mitad del que antes la componia. No escusa en sos terrenos aposentar las tropas que la defensen, però n'os pot omittir que deu fer-se, segons disposan las Constitucions de Catalunya, per medi de tesorero, y no permetent que los officials majors y sub alternos o executen per si sols, necessitant-se remediare las violencias en los compòsits dels generals i officials, los maltractes se fan als jurats, paysans y fins a sacerdotes [...]

Precisament, davant les queixes legítimes dels pobles, sobretot dels més devastats per la guerra, quan reclamaven que no els obliguessin a cedir més gra o animals de tir per l'exèrcit, recordem, propi, el més habitual va ser que els oficials reials i els militars

34. AHN, Estat, lligall 420, Ceba Grimaldi a Grimaldo, Balaguer, 14/V/1712.

35. Al juny de 1712, a Seva i Taradell, es va produir un motí contra uns soldats de cavalleria portuguesos que tallaven el gra pel seu compte. Els paisans mataren dotze o catorze portuguesos i aquests vuit o deu catalans, entre ells una persona de prestigi de Seva. AHN, Estat, lligall 426-1, Salvador Prats a Grimaldo, Perpinyà, 3/VII/1712.

en càstich, an permès y consentit [l'allotjament] a differents esquadres y tropas de fusillers y voluntaris que'ls aniquilan [...] Gasta Catalunya en gran número de azèmilas [...] gasta en ferratges, moltes ocasions en pa i civada, ab pallas, stacas, faxinas, terrellonés, las tropas que se sustentan en casas dels paysans; lo general que comanda en las montanyas s'enriqueix; en Barcelona, sos contorns i Camp de Tarragona se vehuen monstruositats de fortuna valent-se del real nom de vostra cesàrea magestat en benefici particular [...]³⁶

Clamaven, en definitiva, per remeis urgents davant els allotjaments i els trànsits de les tropes de l'exèrcit reial, quan, a més, els naturals havien estat disposats per a la defensa:

puix los de l'Empurdà dexant sas casas a l'arribo de l'enemich y formant numerosas esquadras [...] sacrificar sas vidas units al real exèrcit de vostra magestad cesàrea [...] de diferents paratges del Principat acudí molt número de gent armada per a la defensa, y los del camp de Tarregona, ab lleal emulació, pengueren las armas, disposant-se al mateix sacrifici.³⁷

Les moltes dificultats causades per una guerra llarga i cruel portà a un cert desencís a molts catalans respecte a l'administració de Carles III i, en especial, al comportament de les seves tropes, incloent el de les catalanes, que nosaltres hem volgut analitzar a partir del cas dels allotjaments de tropes (i altres serveis demanats als naturals); un comportament, d'altra banda, absolutament habitual als exèrcits de l'Europa de l'Època Moderna. Ara bé, seria l'extraordinària insensibilitat demostrada per Felip V, el qual el 1714 donà ordres que incloïen l'execució sumària d'aquells que no es rendissin a les seves tropes, la que portaria als catalans a resistir a ultrança.

36. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. XXVIII, 1712-1714, IMH, Barcelona, 1975, pp. 183-184.

37. Barcelona a l'emperador, 16/I/1713, *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. XXVIII, pp. 197-198.